

Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO)

Advies over TRIPs en biodiversiteit

- **gevraagd door de Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, mevrouw Magda Aelvoet, in een brief zonder datum, door de Raad ontvangen op 22 februari 2000**
- **voorbereid door de werkgroep internationale betrekkingen, met medewerking van de werkgroep biodiversiteit en bossen**
- **goedgekeurd door de algemene vergadering van 6 februari 2001 (zie bijlage 1) ***

1. Samenvatting

- [1] De minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, mevrouw Magda Aelvoet, vroeg het advies van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO, de raad) over de relatie tussen artikel 27.3 (b) van de TRIPs-overeenkomst (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Overeenkomst inzake de handelsaspecten van de intellectuele eigendom) en het Verdrag inzake biologische diversiteit (VBD). De minister stelde in haar brief ook dat "het nodig (is) een zicht te hebben op de gevolgen van het patenteren van plantvariëteiten op de biologische diversiteit, de situatie in ontwikkelingslanden en de volksgezondheid".
- [2] De FRDO heeft naar zijn beste vermogen een antwoord op de vraag van minister Aelvoet geformuleerd. De raad heeft vastgesteld dat de relatie tussen TRIPs en biodiversiteit behoorlijk complex is, des te meer als men het strikt juridische kader te buiten gaat. Bovendien is dit terrein momenteel volop in ontwikkeling: geregeld verschijnen er nieuwe studies over en de actoren zijn hun standpunt nog aan het bepalen. In zijn advies heeft de raad zich daarom vooral op principes gericht.
- [3] De FRDO is van oordeel dat de doelstellingen van het VBD primeren en dat intellectuele eigendomsrechten een instrument kunnen zijn om deze doelstellingen te realiseren. Volgens sommige leden van de raad moet de tekst van TRIPs-artikel 27.3 (b) worden aangepast; andere leden verkiezen de huidige tekst te behouden.

2. TRIPs-artikel 27.3 (b): bescherming van plantenrassen door octrooien of door een afzonderlijk stelsel

- [4] Artikel 27.3 (b) van de TRIPs-overeenkomst bepaalt dat de leden van de Wereldhandelsorganisatie (WTO, World Trade Organization) bepaalde uitvindingen, waaronder "andere planten en dieren dan micro-organismen", van octrooieerbaarheid kunnen uitsluiten. Ze moeten echter wel voorzien in de bescherming van plantenrassen ofwel door octrooien, ofwel door een "doeltreffend afzonderlijk stelsel" (een zogenaamd "sui generis"-systeem),

* 24 van de 28 aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden (zie bijlage 1) keurden het advies goed; er waren 4 onthoudingen (1 van de voor- en ondervoorzitters, 1 vertegenwoordiger van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming en 2 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties).

ofwel door een combinatie van die twee systemen. Het afzonderlijk stelsel houdt de mogelijkheid in een eigen recht te ontwerpen voor de bescherming van plantenrassen. In de TRIPs-overeenkomst wordt dit stelsel niet nader gedefinieerd.

- [5] Bij de ondertekening van het WTO-verdrag, waarbij de TRIPs-overeenkomst een bijlage is, dacht de meerderheid van de industrielanden bij dit afzonderlijk stelsel doorgaans aan het reeds bestaande *UPOV-verdrag* (Union pour la protection des obtentions végétales, Unie voor de bescherming van kweekproducten). Dit *Internationaal verdrag tot bescherming van kweekproducten* werd in 1961 door een aantal industrielanden gecreëerd als een bijzonder beschermingssysteem voor plantenrassen. In 1991 werd het verdrag aanzienlijk gewijzigd. Momenteel (september 2000) zijn zesenvestig staten – recent ook ontwikkelingslanden – lid van de UPOV. De voorwaarden om voor het kwekersrecht in aanmerking te komen liggen veel lager dan die van het octrooirecht, maar de rechten van de kweker zijn ook veel beperkter. Recent heeft de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE) zich uitgesproken tegen octrooien op levende wezens, op delen ervan en op de natuurlijke processen die levende wezens produceren. Zowel de OAE als andere niet-Afrikaanse landen werken voor het afzonderlijk stelsel aan *andere voorstellen dan UPOV*. Daarin staan naast kwekersrechten ook de bescherming van de rechten van boeren en van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen centraal.
- [6] Voor de bescherming van plantenrassen opteerde men in Europa niet voor octrooien maar voor het kwekersrecht van de UPOV. Dit leidde tot de uitsluiting van plantenrassen uit het Europees Octrooiverdrag (artikel 53.b) en uit de Richtlijn 98/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 6 juli 1998 betreffende de rechtsbescherming van biotechnologische uitvindingen (artikel 4.1.a). Voorts heeft de Europese Unie (EU) geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om planten en dieren van octrooiering uit te sluiten. In de genoemde richtlijn bepaalde de EU: "Een uitvinding die betrekking heeft op planten en dieren, is octrooieerbaar als de uitvoerbaarheid van die uitvinding zich technisch gezien niet beperkt tot een bepaald planten- of dierenras" (artikel 4.2).
- [7] Nog andere internationale organisaties zijn actief op dit terrein. Zo is er de Wereldorganisatie voor de Intellectuele Eigendom (WIPO, World Intellectual Property Organization). Deze organisatie is momenteel onder meer actief inzake intellectuele eigendomsrechten en de bescherming van traditionele kennis. En in het kader van de Voedsel- en Landbouworganisatie van de Verenigde Naties (FAO, United Nations Food and Agriculture Organization) wordt aan de *International Undertaking on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture* (IUPGR) gewerkt. Momenteel is dit internationale engagement inzake plantaardige genetische hulpbronnen voor voedsel en landbouw een juridisch niet-bindende overeenkomst. De huidige heronderhandeling ervan heeft onder meer tot doel het engagement in overeenstemming te brengen met het VBD. Ook de realisatie van boerenrechten staat op de agenda.

3. VBD-doelstellingen en intellectuele eigendomsrechten

- [8] Een van de doelstellingen van het Verdrag inzake biologische diversiteit (VBD) is "de eerlijke en billijke verdeling van de voordelen voortvloeiende uit het gebruik van genetische rijkdommen" (artikel 1). Het VBD spreekt zich niet uit over de wenselijkheid van intellectuele eigendomsrechten op genetische rijkdommen. Het sluit juridische bescherming, zelfs het octrooieren, van genetische rijkdommen echter niet uit, maar koppelt daaraan wel voorwaarden, bijvoorbeeld de eerlijke verdeling van de voordelen (die ook in artikel 8, j en in artikel 15, 7 wordt vermeld). Een andere belangrijke voorwaarde is de instemming van inheemse volkeren en lokale gemeenschappen (artikel 8, j) en van de verdragsluitende partij die genetische rijkdommen levert (artikel 15, 5). Het VBD bepaalt voorts dat de verdragsluitende partijen samenwerken om te waarborgen dat octrooien of andere intellectuele eigendomsrechten de doelstellingen van het VBD bevorderen en daar niet tegen indruisen (artikel 16, 5). Het stelt ook dat rechten en

verplichtingen uit andere internationale verdragen geen ernstige schade mogen veroorzaken aan of een bedreiging mogen vormen voor de biologische diversiteit (artikel 22, 1). Het VBD is bindend voor de landen die het hebben geratificeerd, maar een sanctiemechanisme bij niet-naleving ontbreekt.

4. TRIPs en biologische diversiteit

- [9] Er is heel wat discussie over de verhouding tussen TRIPs en biologische diversiteit. Over de vraag of er een *juridisch* conflict bestaat tussen de TRIPs-overeenkomst en het VBD lopen de meningen uiteen. De FRDO wijst er bovendien op dat een discussie die louter gericht is op een juridische analyse van de verhouding tussen TRIPs en het VBD de essentie mist, vanuit de eenvoudige vaststelling dat de betrokkenen voelen dat hun belangen worden bedreigd, ook al is er geen direct aanwijsbare schending van hun rechten. Volgens de raad zou er inderdaad een *maatschappelijk* conflict kunnen ontstaan bij de toepassing van beide verdragen.
- [10] Wat de verhouding tussen de TRIPs-overeenkomst en het VBD betreft, is de FRDO van oordeel dat de doelstellingen van het VBD primeren en dat intellectuele eigendomsrechten een instrument kunnen zijn om deze doelstellingen te realiseren. De raad verwijst hiervoor naar het reeds vermelde artikel 16, 5 van het VBD. Dit artikel houdt in dat intellectuele eigendomsrechten zich in de doelstellingen van het VBD moeten inschrijven. De raad vestigt er tevens de aandacht op dat het WTO-verdrag in zijn inleiding de doelstelling van duurzame ontwikkeling onderschrijft.
- [11] De FRDO wijst voorts op het gebruik van octrooien voor de toe-eigening van inheemse kennis. Dit is een zorgwekkende praktijk. Bij de verlening van octrooien wordt immers vaak geen rekening gehouden met de voorwaarden uit het VBD (opgesomd in alinea 8 van dit advies). Daarom vraagt de raad dat België ervoor zou ijveren dat de TRIPs-overeenkomst uitdrukkelijk deze voorwaarden uit het VBD in verband met de bescherming van inheemse kennis zou opnemen.
- [12] Ten slotte vestigt de FRDO er de aandacht op dat artikel 27.2 van de TRIPs-overeenkomst de mogelijkheid biedt van uitsluitingen voor ernstige milieuschade. Dit punt behoeft echter verdere uitwerking. In dit verband verwijst de raad ook naar zijn advies van 17 oktober 2000 over de mededeling van de Europese Commissie over de toepassing van het voorzorgsbeginsel.

5. TRIPs en ontwikkelingslanden; TRIPs en inheemse volkeren

- [13] De FRDO is van oordeel dat door intellectuele eigendomsrechten op plantenrassen de verdeling van de rijkdom tussen industrielanden en ontwikkelingslanden nog onevenwichtiger wordt.
- [14] De FRDO wijst erop dat, in tegenstelling tot wat vaak wordt beweerd, de bijdrage van intellectuele eigendomsrechten tot ontwikkeling onduidelijk is. Ook is niet bewezen dat intellectuele eigendomsrechten bijdragen tot onderzoek en ontwikkeling ten behoeve van ontwikkelingslanden. (Zie hierover 2.2.3 van de studie in opdracht van de Europese Commissie *Study on the relationship between the agreement on TRIPs and biodiversity related issues*, september 2000.)
- [15] De FRDO vestigt er de aandacht op dat een aantal ontwikkelingslanden er binnen de WTO voor pleit artikel 27.3 (b) van de TRIPs-overeenkomst te herzien. Deze landen achten het octrooieren van plantenrassen niet wenselijk.

- [16] Volgens de FRDO is er meer aandacht nodig voor de toegang tot kennis en voor de overdracht van technologie van industrielanden naar ontwikkelingslanden. De raad verwijst hiervoor onder meer naar artikel 16 van het VBD.
- [17] Volgens de FRDO verliezen inheemse volkeren en lokale gemeenschappen door de huidige werking van intellectuele eigendomsrechten de controle op de toepassing en de verdere ontwikkeling van hun kennis, en materieel delen ze niet in de voordelen. Volgens de raad moet traditionele kennis worden erkend en beschermd en moet het gebruik ervan worden vergoed. Een aangepast systeem hiervoor moet worden uitgewerkt. De raad verwijst in dit verband onder meer naar bijlage 3 van de *Study on the relationship between the agreement on TRIPs and biodiversity related issues: A proposal for a global bio-collecting society*.
- [18] De FRDO erkent dat in bepaalde omstandigheden de juridische bescherming van kweekproducten kan worden aanvaard. De raad is van oordeel dat hiervoor over het algemeen een "sui generis"-systeem te verkiezen is en dat zulk een systeem voldoende plaats moet bieden voor boerenrechten. Boeren moeten daarin in ieder geval het recht behouden om een deel van de oogst als zaai- en plantgoed te gebruiken, om zaai- en plantgoed met elkaar uit te wisselen en om de oogst te verkopen. In dit verband en in het bijzonder is de raad van oordeel dat de facultatieve beperking uit het UPOV-verdrag van 1991 (artikel 15.2) opnieuw een verplichte beperking moet worden, zoals in het UPOV-verdrag van 1978.

6. TRIPs en volksgezondheid

- [19] De FRDO merkt op dat intellectuele eigendomsrechten in beginsel geen beletsel vormen voor de voortzetting van traditionele praktijken. Een voorwaarde voor de octrooieerbaarheid, zoals ook vastgelegd in de TRIPs-overeenkomst, is immers dat de uitvinding nieuw moet zijn. In principe kunnen dus geen octrooien worden verkregen voor praktijken uit de traditionele landbouw of voor traditionele geneeswijzen die algemeen bekend zijn of die reeds werden toegepast. In de praktijk bestaan echter voorbeelden van octrooien op traditionele kennis. Een grote waakzaamheid met betrekking tot de naleving van het principe van de niet-octrooieerbaarheid van de traditionele landbouw en van traditionele geneeswijzen is daarom noodzakelijk. Sommige vormen van octrooiering van traditionele medische kennis blijven immers niet zonder gevolgen voor de volksgezondheid in de landen van herkomst. De inheemse volkeren en lokale gemeenschappen kunnen de controle op de toepassing en verdere ontwikkeling van hun traditionele medische kennis verliezen.
- [20] Artikel 8.1 van de TRIPs-overeenkomst bepaalt dat leden bij het opstellen of wijzigen van hun nationale wet- en regelgeving maatregelen kunnen aannemen onder meer om de volksgezondheid te beschermen. In dit verband zijn volgens de FRDO op het internationale niveau mechanismen nodig die de toegang tot essentiële geneesmiddelen verzekeren. De raad pleit ook voor meer overheidsinvesteringen in onderzoek naar en ontwikkeling van geneesmiddelen die essentieel zijn voor ontwikkelingslanden.

7. TRIPs-artikel 27.3 (b) aanpassen ?

- [21] De FRDO stelt vast dat in de TRIPs-raad van de WTO momenteel een discussie plaatsvindt over de precieze betekenis van de *herziening* van artikel 27.3 (b). De laatste zin van dit artikel bepaalt: "The provisions of this subparagraph shall be reviewed four years after the date of entry into force of the WTO Agreement". Volgens sommige WTO-leden betekent deze "review" dat de tekst van artikel 27.3 (b) kan worden *gewijzigd*. Anderen zijn van oordeel dat enkel de eventuele problemen bij de toepassing van dit artikel moeten worden *geëvalueerd*.

- [22] Sommige leden van de FRDO – 1 van de voor- en ondervoorzitters, 3 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming, 5 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelings-samenwerking en 1 vertegenwoordiger van de wetenschappelijke milieus – sluiten zich aan bij de ruime interpretatie van de "herziening". Zij wensen dat de inhoud van dit artikel wordt aangepast. Daarbij moet de soevereiniteit van de WTO-lidstaten inzake de bescherming van plantenrassen worden hersteld. Dit kan door wat nu een *verplichting* is in een *mogelijkheid* om te zetten. Daartoe zou in artikel 27.3 (b) de huidige zinsnede "...Members *shall* provide for the protection of plant varieties..." moeten worden vervangen door "...Members *may* provide for the protection of plant varieties..." (onze cursivering). Op die manier zouden (ontwikkelings)landen zelf kunnen bepalen of en hoe ze plantenrassen willen beschermen. Bovendien zou artikel 27.3 (b) moeten opnemen dat intellectuele eigendomsrechten op plantenrassen de doelstellingen van het VBD moeten ondersteunen en die zeker niet mogen belemmeren.
- [23] Andere leden van de FRDO – de vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties en van de energieproducenten – geven er de voorkeur aan dat de tekst van artikel 27.3 (b) niet wordt gewijzigd. Zij zijn van mening dat de gevolgen van een aanpassing moeilijk in te schatten zijn en ze twijfelen eraan of een dergelijke aanpassing altijd voordelig zal zijn voor de ontwikkelingslanden. Deze leden stellen wel voor dat België zich zou inzetten voor de uitwerking van internationale *guidelines* over een correcte toepassing van zowel de TRIPs-overeenkomst als het VBD. Het wegwerken van de mogelijke spanningen bij de toepassing van deze twee verdragen moet het doel van deze *guidelines* zijn. De diverse elementen van dit advies kunnen als basis voor deze *guidelines* dienen.
- [24] Heel wat leden van de FRDO – 2 van de voor- en ondervoorzitters, 1 vertegenwoordiger van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming, 1 vertegenwoordiger van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking, de vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen, de vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties en 4 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus – spreken zich niet uit over de herziening van artikel 27.3 (b).

8. Geen octrooien op genen als zodanig

- [25] De FRDO is van oordeel dat geen octrooien mogen worden verleend op genen als zodanig.

9. Een ethische discussie

- [26] De FRDO heeft bij de uitwerking van dit advies vastgesteld dat een debat over de verhouding tussen intellectuele eigendomsrechten en biodiversiteit niet tot een juridisch-technische discussie beperkt kan blijven, maar noodzakelijk tot een ethische discussie leidt. Het hele advies getuigt van deze ethische bekommernis.

10. Andere relevante TRIPs-bepalingen

- [27] De FRDO wenst te onderstrepen dat de problematiek van de verhouding tussen intellectuele eigendomsrechten, biodiversiteit, de situatie in ontwikkelingslanden en de volksgezondheid niet beperkt is tot artikel 27.3 (b) van de TRIPs-overeenkomst. De raad wijst erop dat nog andere TRIPs-bepalingen in dit verband uitermate relevant zijn. Ook deze bepalingen, die een juridische basis voor verder beleid kunnen vormen, verdienen aandacht. Meer in het bijzonder is de FRDO van oordeel dat meer aandacht moet worden besteed aan de artikelen 7 en 8.1 van de TRIPs-overeenkomst. Artikel 7, over

de doelstellingen, bepaalt onder meer dat intellectuele eigendomsrechten tot sociaal en economisch welzijn moeten bijdragen. En artikel 8.1 biedt de leden ruimte voor maatregelen "ter bescherming van de volksgezondheid en de voeding en ter bevordering van het algemeen belang in sectoren die van vitaal belang zijn voor hun sociaal-economische en technologische ontwikkeling".

Bijlagen

1. Aantal aanwezige en vertegenwoordigde stemgerechtigde leden op de algemene vergadering van 6 februari 2001

- 3 van de 4 voor- en ondervoorzitters
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming
- de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingssamenwerking
- 1 van de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties
- 1 van de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus (*)

Totaal: 28 van de 38 stemgerechtigde leden (*)

(*) momenteel is 1 vertegenwoordiger van de wetenschappelijke milieus niet aangeduid

2. Vergaderingen ter voorbereiding van dit advies

De werkgroep internationale betrekkingen vergaderde op 15 juni, 3 juli, 7 september, 2 en 17 oktober, 8 en 20 november en 4 en 19 december 2000 en 16 januari 2001 om dit advies voor te bereiden.

3. Personen die meewerkten aan de voorbereiding van dit advies

Stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Prof. Han VERSCHURE (Katholieke Universiteit Leuven) – voorzitter van de werkgroep
- M. Marek POZNANSKI (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA) – ondervoorzitter van de werkgroep
- Prof. Vincent DEMOULIN (Université de Liège, ULg) – ondervoorzitter van de werkgroep biodiversiteit en bossen

- Mme Laurence BAUDESSON (Fédération des Industries Chimiques de Belgique, Fedichem)
- Dhr. Fons BEYERS (Boerenbond)
- M. Charles-Hubert BORN (Inter-Environnement Wallonie, IEW)
- Dhr. Johan BOSMAN (KWIA, Steungroep voor inheemse volken)
- Dhr. Dirk CARREZ (BelgoBiotech / Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Dhr. Ignace COUSSEMENT (Boerenbond)
- Dhr. Marc DE VESTELE (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Dhr. Jos GYSELS (ondervoorzitter FRDO / De Wielewaal)
- M. Soulaïman HAJJAJ (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)
- M. Raoul Marc JENNAR (Oxfam-Solidarité)
- Dhr. Thierry KESTELOOT (Oxfam-Solidariteit)
- Dhr. Marc MAES (11.11.11)
- Mme Edilma QUINTANA (Centre National de Coopération au Développement, CNCD)
- Mevr. Marleen RENDERS (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- M. Vincent RENSONNET (Collectif Stratégies Alimentaires, CSA)
- Mevr. Leida RIJNHOUT (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling, VODO)
- Dhr. Jan STEENLANT (Verbond van Belgische Ondernemingen, VBO)
- Dhr. Wendel TRIO (Oxfam-Wereldwinkels)
- Dhr. Marc VANDEPLAS (Federatie van de Chemische Industrie van België, Fedichem)
- Mevr. Saar VAN HAUWERMEIREN (Bond Beter Leefmilieu)
- Mevr. Han VERLEYEN (11.11.11)

Niet-stemgerechtigde leden en hun vertegenwoordigers

- Mevr. Angelique BROUX (vertegenwoordigster van de staatssecretaris voor Buitenlandse Handel)
- Mevr. Lieze CLOOTS (Vlaams Gewest, Aminal)
- Dhr. Hans TIMBREMONT (vertegenwoordiger van de staatssecretaris voor Buitenlandse Handel)
- Mevr. Maayken VANFLETEREN (vertegenwoordigster van de staatssecretaris voor Buitenlandse Handel)
- Mevr. Elke VANWILDEMEERSCH (Vlaams Gewest, Aminal)

Uitgenodigde experts

- Dr. Peter DRAHOS (University of London, Queen Mary Intellectual Property Research Institute)
- Mme Hélène ILBERT (Institut Agronomique Méditerranéen, Montpellier; Solagral) – via de ad-hocwerkgroep genetisch gewijzigde organismen van 13 oktober 2000
- Dhr. Marc PEETERS (Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, KBIN)
- Prof. Geertrui VAN OVERWALLE (Katholieke Universiteit Leuven, Centrum voor Intellectuele Rechten)

Secretariaat

- Dhr. Jan DE SMEDT
- Mme Gloria KERVYN
- Mme Catherine MERTENS
- Dhr. Johan PAUWELS